

Assia Djebar

Nergens thuis
in het huis
van mijn vader

Vertaald uit het Frans door Jan Versteeg

DE GEUS

De jonge moeder

Opeens verschijnt daar een meisje: ze is tweeënhalft, misschien drie. De kindertijd, zou dat zijn: een lange periode vol dromen, schitterend mooi, die daarginds op het podium van een schouwburg wordt overgespeeld, maar alleen voor jou, die met ogen op schoteltjes toekijkt? Bij welke vertrouweling voor één dag leeft jouw kindertijd nog voort, bij welk nichtje dat langsliep en je toentertijd midden op straat in tranen zag uitbarsten, of je zag snikken als gevolg van een verdriet dat je nog steeds kwelt?

Eén houvast blijft: mijn moeder, die goddank nog leeft, zij zou kunnen getuigen. We verschillen maar negentien jaar in leeftijd. Toen ik leerde lopen genoot zij in Caesarea, waar de Andalusische vaste gewoontes onveranderlijk gehandhaafd werden, de bevoorrechte status van 'jonge bruid', zodat ze op vrouwenfeesten een ereplaats innam, behangen met kostbare sieraden, inmiddels verdwenen – zoals die gouden vogels en rozen die, op haar hoofdbedekking van gevamd satijn vastgezet, langzaam heen en weer wiegden en haar hoofd een stralende schoonheid gaven – zij, glimlachend idool, met opgemaakte ogen en zilveren lovertjes die de ronding van haar wangen beter deden uitkomen.

Nu steek ik, haar dochtertje, haar in de gang op de benedenverdieping bij Mamané, haar moeder, mijn hand toe. Elke jonge vrouw, van top tot teen gehuld in een sluier van wit satijn, heeft een kind nodig om 's middags in de kleine stad een bezoek te kunnen afleggen. In dat halletje doet mijn moeder langzaam de smetteloze haik met zijden en wollen franjes om. Ik hoor nog het geritsel van de stof, waarvan de soepele plooiën om de moederlijke heupen en schouders vallen, terwijl we in het halfdonker halt houden voor de zware deur.

Een laatste moment voor we in beweging komen: mijn uitgestoken hand omklemt een stukje van de sluier, vlak bij het

verborgen lichaam van de jonge dame. Zal ik buiten, terwijl we gezamenlijk voortlopen, in staat zijn haar de weg te wijzen?

De vrouw die ik begeleid draagt over haar neus een driehoek van organza die haar ogen vrij laat – een voorrecht van de vrouwen in deze havenstad die drie eeuwen daarvoor veel Andalusi-sche vluchtelingen als nieuwe inwoners had aangetrokken. Op straat zal de witte vrouw onder het lopen strak naar de grond kijken, met knipperende oogleden van de inspanning: ik voel me niet alleen haar gezelschapsdame, maar ook de begeleidster die oplet waar ze haar voeten neerzet.

Mijn moeder, een Moorse vrouw die door de oude, vroegere hoofdstad loopt, een vrouw van iets over de twintig, zij kan niet zonder mijn hand. Ik ben me ervan bewust, al ben ik misschien pas drie, daarna vier, vijf jaar, dat eenmaal buiten mijn rol is haar, terwijl er mannelijke blikken op haar gericht worden, de weg te wijzen. We lopen enkele straten door, eerst achter de kerk langs, daarna passeren we de Romeinse arena; we lopen verder langs een rij oude huizen – elk met een groen- of blauwgeverfde houten voordeur en voorzien van een zware bronzen hand als deurklopper.

De lopende vrouw gaat schuil onder smetteloze zijde, het enige wat zichtbaar is zijn de enkels en, van het gezicht, de donkere ogen boven het voiletje van organza dat strak over de rug van de neus zit. Mijn hand strijkt langs de stof van haar sluier; ik voel me heel trots naast haar te mogen lopen! Ik wijs haar de weg, zoals je voor een geheimzinnige afgod zou doen: ik, haar kind, ik zou bijna zeggen haar page, of zelfs haar borg, terwijl zij zich, zich verwijderend van de woning van haar moeder, langzaam naar het huis van een ander familielid begeeft.

Mannen richten hun blik op ons beiden – winkeliers die voor hun zaak staan, straatslijpers die zitten of gewoon nieuwsgierigen (het is het begin van een zonnige middag); zij zien ons als een geheel.

Toch tel ik, het dochtertje, niet mee terwijl men naar haar staart; hoewel onzichtbaar is zij herkenbaar aan allerlei kleinigheden zoals de sluier, de val van de soepele stof rond de heupen, aan

de manier waarop ze naar de grond of naar iets verderop kijkt!

Ik voel me trots want ik breng mijn moeder – van wie ik weet dat zij de mooiste, de meest begerenswaardige is – in contact met de hele stad, de hele wereld: de mensen die bewonderend naar haar kijken, ik heb al een voorgevoel dat ze ons beoordelen, dat ze ons, wantrouwig en omzichtig, bespieden ...

Soms denk ik (maar pas later) dat ik er, ten behoeve van haar, van ons allebei, het beste aan zou doen me niets van die gluurders aan te trekken!

DE MOEDER EN haar dochtertje. Een vaag beeld van dat tweetal dat ik zo veel tientallen jaren later in mijn binnenste meedraag: de tocht van het halletje naar het stralende zonlicht in de eerste straten – niet die in het stadscentrum, nee, de vaste route, steeds om het centrum heen, langs de Romeinse ruïnes – wordt mijn eerste avontuur. Mijn kindertijd is afwisselend, alles gebeurt echter onder toezicht, is doortrokken van een duistere verantwoordelijkheid waar ik weinig van begrijp.

Ten slotte bereiken we het huis van de familie waarmee we verwant zijn. Al in het halletje worden we door opgewekte, luide stemmen welkom geheten. De gastvrouwen kussen mijn moeder; een van hen ontdoet haar van haar sluier, vouwt die op en bewondert vervolgens haar kleding. Op de binnenplaats, waar ik in het water van het marmeren bassin in het midden helderrode vissen vermoed, is het een en al drukte en vrolijkheid.

Van over de trapleuning op de eerste verdieping begroeten andere vrouwen ons, ze beloven naar beneden te komen als de koffie en de lekkernijen eenmaal op de lage tafel staan. Meisjes, familieleden, tillen mij, het kleintje, op en kussen me uitbundig.

Na mijn moeder moet ik voor twee grootmoeders een buiging maken, van wie er een bijna blind is en de ander met een gebeds-snoer in haar bevende hand op een vloerkleed gehurkt zit.

In het halfdonker van een kamer speelt een onzichtbare jongeman op een luit. Opeens slepen de meisjes me zonder meer mee naar een lang, donker voorvertrek; ik moet met hen meespelen ... Een van hen is druk in de weer met van geverfde houten stokjes gemaakte poppen, *Guaragouz*, een ander zit ongedwongen op haar hurken en wil met me bikkelen.

Ik was liever daarginds bij de pomeransboom gebleven, of op de rand van het bassin naast mijn moeder gaan zitten, om naar

het gezellige gepraat van haar vriendinnen te luisteren.

Een meisje omhelst me lachend, haar kussen verstikken me; een ander zit ongedwongen gehurkt op de tegelvloer en strijkt zachtjes langs mijn korte jurk of mijn rok met Schotse ruit.

‘Ze is gekleed als een kleine Française!’ roept ze, spottend of afgunstig, in de richting van mijn moeder, die glimlacht, niets zegt.

Dan, na een poos, verzucht het jonge familielid: ‘Ik zou mijn wijde linnen broek best willen verruilen voor haar rok!’

Ze werpt een geringschattende blik op haar pofbroek naar Turks model van gebloemd satijn.

Als mijn moeder er niet was geweest, dacht ik heimelijk, zou ik graag geruild hebben!

Een ander deelt het gehoor op haar beurt luid mee ‘dat het schijnt dat haar vader in het dorp ...’

Ik zwijg, ik voel me opeens raar, niet op mijn gemak door die onbeduidende kletspraatjes.

‘Jazeker,’ gaat een derde opgewonden verder, ‘ze zeggen dat haar vader poppen voor haar koopt ... niet zulke die we zelf van lappen en houten stokjes maken, nee ...’ fantaseert ze verlangend, ‘echte poppen, zoals de Fransen die hebben!’

Mijn moeder staat op, loopt weg naar een ander groepje; voor haar zijn het niet meer dan kletspraatjes.

Ik, zwijgend op die binnenplaats die gonst van de stemmen van vrouwen van alle mogelijke leeftijden die alleen van top tot teen bedekt de straat op gaan, ik voel me, opeens verontrust door die opmerking, duidelijk ‘de dochter van mijn vader’.

Een vorm van uitsluiting – of een genade?

Tranen

Opeens komt de herinnering weer bij me boven aan een meisje van een jaar of zes dat haar eerste boek leest: ze stormde dat huis in het dorp binnen met in haar hand een roman die ze uit de schoolbibliotheek had geleend. Zonder haar moeder in de keuken een kus te geven, rende ze meteen door naar de ouderlijke slaapkamer; ze wierp zich languit op dat bed dat haar als reusachtig groot voorkomt (ertegegenover ontwaart ze in de hoge, oude spiegel ver weg aan de overkant een ander meisje waarin ze zichzelf herkent).

Ja, languit, met de onderbenen omhoog, nadat ze eerst haar sandalen heeft uitgeschopt, opent ze het boek en leest, zoals je drinkt of zoals je verdrinkt! Ze vergeet de tijd, het huis, het dorp en zelfs haar dubbelgangster ver weg in de spiegel.

Al lezend besluit ze: ik houd pas op als ik op de laatste bladzijde ben!

Even later huilt ze zonder dat ze het merkt, eerst stilletjes, dan met snikken die trage schokken door haar lichaam doen trekken. Haar moeder, die net als elke dag het vieruurtje heeft klaargeemaakt, hoort vanuit de keuken dat door zuchten afgewisselde gesnik. Geschrokken snelt ze toe, houdt halt in de deuropening, bekijkt haar oudste dochter aandachtig, die zo te zien zielsbedroefd is maar gretig verder leest.

De jonge vrouw van vierentwintig – die alleen Arabisch en nog geen Frans kan lezen – denkt meteen aan moeilijkheden, aan vijanden die haar kleine op ‘hun’ school misschien heeft gemaakt.

‘Wat is er op school gebeurd?’ vraagt ze ongerust.

Zonder op te kijken, zonder haar wangen af te veggen, spreekt haar dochttertje op een toon die verraadt dat ze brandt van nieuwsgierigheid, waarbij iets geheel nieuws haar hart doet bonzen van opwinding. Driftig slaan haar vingers de bladzijden om: ‘Hele-

maal niets! Ik ben aan het lezen, mamma!’ roept het huilende meisje trots en vol welbehagen uit.

Voor het eerst is het meisje – ben ik – zo gegrepen door het heel nabije, heel tastbare leven van een andere persoon, de held van *Alleen op de wereld*, bedacht door Hector Malot.

Een jongetje is zijn ouders kwijt: het meisje huilt om dat ongeluk, al ligt ze veilig in het ouderlijk bed – heel groot, met mahoniehouten stijlen; in het verleden, net wakker in het bedje ernaast, vroeg ze of ze daar tussen haar vader en moeder in mocht liggen. Ze nestelde zich in het midden, dicht tegen hen aan; ze spraken met elkaar over haar lichaampje heen.

Kusten ze haar om de beurt, speelden ze met haar? Ze kan het zich nauwelijks herinneren. Maar hoe fijn was dat, tussen hen in, die zondagochtenden dat vader nog even kon blijven liggen, terwijl moeder ten slotte opstond om het ontbijt te gaan klaarmaken!

Ze weet nog (ik weet nog) dat haar vader vervolgens de krant las; moeder zette de radio aan – ‘Radio Algiers, Arabische zender’ – want ze was er dol op nu eens te luisteren naar Egyptische sentimentele muziek, dan weer naar in Algerijns dialect gezongen volksballaden ...

En de tranen van het kind – van het prinsesje – die door het lezen van dit eerste boek tevoorschijn werden geroepen? Zo veel jaren later zal ze zich afvragen of die opwellende tranen misschien zo aangenaam waren vanwege het feit dat ze in het bed van haar ouders lag waar ze zich in had laten vallen, terwijl op al die omgeslagen bladzijden voor het jongetje in het boek in zijn ellende geen moment sprake was van rust, van geborgenheid.

Nadat ze lange tijd aarzelend in de deuropening was blijven staan, probeerde mijn moeder me tot bedaren te brengen: ‘Houd op met huilen! Kom in de keuken je vieruurtje opeten!’

Geheel in beslag genomen door alles wat er in het verhaal gebeurde, antwoordde ik vinnig, zonder me iets aan haar gemoedsrust gelegen te laten liggen: ‘Je ziet toch dat ik aan het lezen ben!’

Ik weet niet of ik mijn ogen afveegde; wat ik me nog wel

herinner, onuitwisbaar, is het bittere genoeg dat ik aan die tranen beleefde.

Drong ze aan, de jonge moeder? Peinzend liep ze ten slotte weg: dus van treurige dingen lezen ga je huilen, maar zonder dat je echt bedroefd bent! moet ze bij de ontdekking van dit raadsel gedacht hebben.

Zelf zingt ze graag Andalusische volksballaden; de woorden ervan, die uit een verfijnd Arabisch bestaan, heeft ze opgeschreven, zij, de enige in het dorp die vertrouwd is met het stadsleven en die zich eenzaam moet hebben gevoeld, opgesloten als ze zat in die woning voor onderwijzers.

De geraffineerde draaiingen en wendingen in de oude liederen die ze neuriede, opeens drong zo niet de droefheid dan toch het ouderwetse, weemoedige karakter ervan tot haar door.

Nadat ze me had zien huilen – met het bibliotheekboek steeds open voor me – besepte mijn moeder, terwijl ze terugliep naar haar keuken, waarschijnlijk dat er een wankel brug lag tussen de sentimentaliteit die deze westerse verhalen in me opwekten en de voor haar weergaloze verborgen schoonheid van de Andalusische liederen die ze, zeer ontroerd, neuriede.